

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

**КУЛЬТУРОЛОГІЯ:
УКРАЇНСЬКА І ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА**

Програма
для училищ культури

Спеціальність “Хореографія”

Київ – 2005

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

**КУЛЬТУРОЛОГІЯ:
УКРАЇНСЬКА І ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА**

Програма
для училищ культури

Спеціальність “Хореографія”

2005

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру
навчальних закладів культури і мистецтв України

КУЛЬТУРОЛОГІЯ: УКРАЇНСЬКА І ЗАРУБІЖНА КУЛЬТУРА
Програма для училищ культури, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 28 с.

Укладач: **О. О. Лисюк** – викладач I категорії Харківського училища культури

Рецензенти: **Л. Г. Тишевська** – ст. викладач кафедри історії та теорії культури Харківської державної академії культури
О. П. Юренко – викладач вищої категорії Донецького училища культури
З. А. Харченко – викладач вищої категорії Харківського училища культури

Відповідальний за випуск: **Т. Ф. Стронько**

Редактор: **В. Д. Мельничук**

Підписано до друку 02.12.05 р. Гарнітура Times
Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 1,75. Наклад 200 прим.

Видавництво «Нова Книга» м. Вінниця, вул. Стеценка, 46/85
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №103 від 30.06.2000 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: newbook1@vinnitsa.com
www.novaknyha.com.ua

© Державний методичний центр
навчальних закладів культури
і мистецтв України, 2005

Пояснювальна записка

Курс “Культурологія: українська і зарубіжна культура” є невід’ємною частиною загальної системи підготовки фахівців спеціальності “Хореографія”. Дисципліна сприяє формуванню творчої особистості в умовах відродження національної культури і входження України в європейську спільноту, широкого світобачення, орієнтованого на загальнолюдські цінності.

Процес формування творчого потенціалу вимагає звернення до колосальної культурної спадщини, до адекватного сучасності розуміння історії культури. Невід’ємною часткою європейської культури є українська культура, тому її розвиток дається в контексті західно-європейської.

Програма розроблена з урахуванням специфіки спеціальності “Хореографія” і тому доцільно акцентувати увагу на значенні хореографічного мистецтва в розвитку культури у темах: “Первісна культура”, “Культура Давньої Греції та Давнього Риму”, “Середньовічна культура Західної Європи”.

Методологічно курс пов’язаний з такими дисциплінами, як “Філософія”, “Історія України”, “Українська література”, “Зарубіжна література”, “Релігієзнавство”, “Історія хореографії”, “Історія костюма”.

Вивчення даної дисципліни дає змогу озброїти студентів теоретичними знаннями з історії культури та виробити вміння застосувати набуті знання на практиці відповідно до фаху.

Програма розрахована на 74 аудиторні години. Сучасна освіта визнає самостійну роботу студентів як суттєву частину навчання, що сприяє розвитку аналітичного, наукового мислення, тому 34 години виділено на самостійне вивчення.

Викладач у рамках відведеного програмою часу, згідно з навчальним планом, може внести свої корективи, використовуючи різні форми і методи роботи.

Орієнтований тематичний план

№ п/п	РОЗДІЛ. ТЕМА	Години		
		Всього	Теор.	Сам. робота
1	Вступ. Предмет, завдання і структура курсу	2	2	
РОЗДІЛ I. ПОНЯТТЯ ПРО КУЛЬТУРУ				
2	Тема I.1. Сутність поняття “культура”	4	2	2
РОЗДІЛ II. ЄВРОПЕЙСЬКА ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ПЕРВІСНОГО ЧАСУ				
3	Тема II.1. Первісний час: витоки культури	6	4	2
4	Тема II.2. Культура предслов'янських племен на території сучасної України	2	2	
РОЗДІЛ III. КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ				
5	Тема III.1. Культура Стародавнього Єгипту	2		2
6	Тема III.2. Культура Месопотамії	2		2
7	Тема III.3. Культура Стародавньої Індії	2		2
8	Тема III.4. Культура Давньої Греції й Давнього Риму	10	6	4
9	Тема III.5. Культура давніх слов'ян дохристиянської доби	4	4	
РОЗДІЛ IV. КУЛЬТУРА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ				
10	Тема IV.1. Культура Візантії	4	2	2
11	Тема IV.2. Культура Київської Русі	6	6	
12	Тема IV.3. Культура Західної Європи	6	4	2
13	Тема IV.4. Культура Галицько-Волинського князівства	2	2	
14	Тема IV.5. Культура західноєвропейського Відродження	8	6	2
15	Тема IV.6. Культура Литовсько-Польської доби	4	4	
16	Тема IV.7. Культура Запорізької Січі	4	2	2

РОЗДІЛ V. КУЛЬТУРА НОВОГО ЧАСУ				
17	Тема V.1. Культура епохи Просвітництва	6	4	2
18	Тема V.2. Культура Гетьманщини	4	4	
19	Тема V.3. Культура Слобідської України*	2		2
РОЗДІЛ VI. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА І УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА XIX–XX СТ.				
20	Тема VI.1. Західноєвропейська культура XIX ст.	6	4	2
21	Тема VI.2. Українська культура XIX ст.	8	6	2
22	Тема VI.3. Західноєвропейська культура XX ст.	6	4	2
23	VI.4. Українська культура XX ст.	8	6	2
Всього:		108	74	34

*У даній темі пропонується розглянути культуру етнографічного регіону, краю.

ВСТУП

Предмет, завдання і структура курсу.

Значення курсу для фахової підготовки спеціалістів і виховання світоглядних позицій.

Місце курсу серед профільюючих дисциплін. Зв'язок з суміжними дисциплінами. Література з курсу: навчальна, наукова та додаткова.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПРО КУЛЬТУРУ.

Тема І.1. Сутність поняття “Культура”

Визначення терміну “культура” від етимології слова “cultura” – обробка (Цицерон “Тускуланські бесіди”). Генезис поняття. Співвідношення природного і культурного. Культура як специфічно людський засіб життєдіяльності.

Форми існування культури. Типологія культури. Наука про культуру. Л. Уайт – засновник теорії культури як науки культурології. Проблематика культурології.

РОЗДІЛ ІІ. ЄВРОПЕЙСЬКА ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА ПЕРВІСНОГО ЧАСУ

Тема ІІ.1. Первісний час: витoki культури

Джерела вивчення і засоби періодизації.

Виникнення перших форм людського суспільства: праобщина, община. Поняття: рід, родова община. Культ предків. Дуальна організація общини. Табу як перший соціальний закон. Ініціація. Синкретизм первісної культури. Релігійні вірування: тотемізм, анімізм, фетішизм, магія. Міфологічне мислення.

Ритуал та його значення в первісному суспільстві. Основні функції первісного мистецтва. “Макарони”, наскельний живопис, палеолітичні Венери, менгіри, дольмени.

Танець як складова частина первісної культури. Формування мислення первісної людини. Мисливські танці. Танець в тотемічних обрядах; обрядах вшанування; обрядах посвячення.

Тема ІІ.2. Культура предслав'янських племен на території сучасної України

Найдавніші археологічні пам'ятки на території сучасної України. Феномен трипільської культури. Самобутність культури кіммерійців, аланів, сарматів, роксоланів та їх вплив на формування етнокультури України. Культура скіфів, їх роль у східнослов'янському етногенезі. Кургани Куль-Оба, Чертомлик та інші свідки й оповідачі давньої культури скіфів. “Звіриний стиль” в декоративно-ужитковому мистецтві. Сарматські племена.

Грецькі колонії на Україні: Тіра, Ольвія, Херсонес, Понтікапея, Танаїс та ін.

РОЗДІЛ ІІІ. КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ

Тема ІІІ.1. Культура стародавнього Єгипту

Періодизація. Територіальні виміри. Джерела вивчення. Дослідники.

Природні умови як фактор формування і розвитку Давньоєгипетської культури. Соціальна структура. Теократія фараона.

Релігійно-міфологічний світогляд. Культ природи, культ сонця, заупокійний культ. Культове призначення художньої творчості. Мистецтво – складова частина заупокійного ритуалу (культу). Архітектура: піраміди Хуфу, Хафра, Менкуара. Живопис: розпис гробниць у Фівах, Луксорі. Скульптура: золота маска Тутанхамона, статуя Рамзеса в Абу-Симбелі. Література: “Тексти саркофагів”, “Книга мертвих”, “Розмова розчарованого з душею”.

Релігійно-політичні реформи Ехнатона і їх вплив на мистецтво.

Реальність та символічність давньоєгипетської культури: сфінкс, анкх, ієрогліфічна система письма. Науково-практичні знання.

Вплив культури Давнього Єгипту на Світову культуру: Давня Греція, Давній Рим, Європа, біблійні сюжети.

Тема III.2. Культура Месопотамії

Територіальні виміри. Періодизація.

Соціальна структура. Урбанізація як характерна риса месопотамської цивілізації.

Релігійні вірування та міфологія. Обожнювання царської влади. Держава як Всесвіт. Сакралізація політичної системи. Космогонічна міфологія. Обожнювання природних стихій (сонця, місяця, води та ін.). Шумеро-аккадський пантеон. Віра в загробне життя. Скептицизм. Сакральна архітектура: храм, зікурат. Скульптура. Рельєф. Мозаїка. Шумеро-аккадська міфологія та біблійні легенди.

Правова система: закони царя Шульги; кодекс царя Хаммурапі.

Месопотамія – батьківщина письменності. Школи, бібліотеки, архіви. Філософська поезія. “Епос про Гільгамеша”; “Діалог пана і раба про смисл життя”; “Повчання Ахікара”.

Науково-практичні знання. Місячно-сонячний календар.

Тема III.3. Культура стародавньої Індії

Географічний ареал. Періодизація.

Перші центри культури. Хараппа й Мохенджо-Даро.

Індоарії. Ведійський період. Веди як релігійно-філософський пам’ятник: Рігведа, Самаведа, Яджурведа, Атхарваведа.

Ведичні боги.

Імперія Маур’їв. Едикти царя Ашоки. Станово-кастова система. Закони Ману. Брахмаїзм. Перевтілення. Карма.

Період Упанішад. Зміна ведичного пантеону: Брахма, Шиву, Вішну. Розвиток релігійних течій: джайнізм; буддизм. “Чотири благородні істини”, восьмеричний шлях до припинення страждань в буддизмі.

Індуїзм як синтез буддійсько-брахманської релігії та засобу життя.

Мистецтво як синтез архітектури, живопису, рельєфу. Храмові комплекси Аджанті й Еллорі. Ступи. Чайтья. Стамбхи. Іконографія Будди.

Танцювальне мистецтво Індії як своєрідне явище культури.

Тема III.4. Культура давньої Греції та давнього Риму

Визначення та сутність поняття “античність”. Географічні та хронологічні критерії античності. Джерела вивчення.

Крито-Мікенська культура. Палац – центр культурного життя.

Антична культура гомерівського періоду. Міф та його місце в світогляді греків. Хтонічна, олімпійська, героїчна міфологія. Культура архаїчного та класичного періодів. Полісний характер грецької культури і місце людини в ній. Полісна мораль. Афіни та Спарта – дві форми грецького полісу.

Агон як важлива риса давньогрецької культури.

Естетичні категорії: краса, міра, гармонія, антропоцентризм, калокагатія, катарсис. Архітектура і мистецтво: гармонія форми і змісту. Храм. Ордер. Скульптура. Канон. Грецький театр. Філософська система давньої Греції: від натурфілософії до філософії антропоцентризму. Наукові знання.

Формування нової елліністичної цивілізації. Від полісної колективності до народжуваного індивідуалізму. Космополітизм. Зміна релігійних вірувань. Нова філософія: епікуреїзм, стоїцизм, кінізм. Центри культури – нові міста. Мистецтво еллінізму.

Міф про походження Вічного міста. Культура царського періоду. Давньоримська релігія та міфологія, їх своєрідні риси. Культура епохи республіки. Державна та соціальна структура Давнього Риму. Юридичні закони. Архітектурні надбання: аочно-склепінна конструкція, акведуки, ротонди. Література.

“Золота доба” Августа. Римський пантеон як образ світу та імперії. Розквіт поезії, філософії, історії та ін. Архітектура як вираз світогляду: тріумфальні арки; форум Трояна; терми; базиліки. Римський скульптурний портрет. Фаюмський портрет.

Соціально-політична криза Давнього Риму.

Передумови формування християнства як нової світової релігії: соціальні, політичні, світоглядні, філософські, міфологічні. Джерела християнства: мітраїзм; орфіки; культ Ісіди, Осіріса; Кибели; культ імператора; есхатологічні течії; есеї, іудаїзм; грецький логос.

Танець як складова частина античної культури. Танець як дія в античній міфології. Танець в таємних обрядах Давньої Греції. Античні філософи і письменники про танець. Танець в культурі Давнього Риму.

Тема III.5. Культура давніх слов'ян дохристиянської доби

Джерела вивчення: археологічні знахідки; фольклор; письмові свідоцтва. Геродот, Прокопій Кесарійський, Маврикій, Пліній Старший, Абу-Алі Ахмед, Йордан, Тацит, Птолемей.

На перехресті руху племен: готи й гуни, склавини й анти.

Формування племен східних слов'ян. Зарубинецька та Черняхівська культури як щаблі формування слов'янської культури. Хліборобський календар – відбиток ідеологічних уявлень. Східнослов'янські союзи племен на території сучасної України. Міфологічні уявлення та вірування давніх слов'ян: обожнювання природи та культ роду. Давньослов'янський пантеон. Культ сонця. Світове дерево. Збручанський ідол як символ Всесвіту. Демонологія. Відображення світогляду, міфологічних уявлень і образів в ужитковому мистецтві, билинах, казках, прислів'ях, замовленнях та ін. Орнамент як візерунок-оберіг. Соляні символи, ідеограми води, землі.

РОЗДІЛ IV. КУЛЬТУРА СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ВІДРОДЖЕННЯ

Тема IV.1. Культура Візантії

Хронологічні та територіальні межі.

Розподіл Римської імперії, відокремлення Візантії. Імперія РOMEIV. Політичний і соціальний устрій Візантії: підкорення окремої особистості тоталітарній державі. Імператор як центральна фігура держави. Культ імператора як сакральної фігури. Християнство – світоглядна основа візантійської культури. “Золотий вік” імператора Юстиніана. Храм Святої Софії – матеріальне втілення мудрості та незбагненності Божої. Іконоборство: причини та наслідки.

Візантійська філософія. Іоанн Дамаскін, Федор Студит, Михайло Псел.

Образотворче мистецтво як носій істини, хранитель Божественного прозріння. Художній канон. Архітектура: базилика та центрально-купольні типи. Храм Сан Вітале. Мозаїка. “Глагол божественних ікон”: узагальненість, статика, канонічність, ієрархічність, ілюзія, умовність, експресивність; символіка кольору. Мініатюра.

Тема IV.2. Культура Київської Русі

Формування державного утворення Київська Русь. Перші правителі Київської Русі. Княгиня Ольга і її культурна діяльність. Князь Володимир Великий. Перша релігійна реформа князя Володимира. Генезис християнства на Русі: Андрій Первозванний, Аскольд, Дір, хрещення княгині Ольги. Причини та передумови схрещення Русі: соціальні, політичні, ідеологічні.

Християнство – рушій нового культурного процесу. Розвиток архітектури (започаткування храмового будівництва). Десятинна церква; Успенський собор; Спаський у Чернігові. Унікальність собору Святої Софії: Марія Оранта; Христос Пантократор; Св. Євхаристія. Побутові сцени; портрети; Ярославова домовина. Оборонне будівництво: Золоті Ворота. Синтез християнства і язичництва. Організація церкви: Церковний статут Володимира Великого, перший руський митрополит Іларіон. Монастирі – осередки культурного життя. Печерський монастир, монашество.

Оригінальна руська література “Слово про закон і благодать”, “Киево-Печерський патерик”, “Остромирове Євангеліє”, “Повчання дітям Володимира Мономаха”, “Слово о полку Ігоревім”, “Руська правда”, літописи “Повість врем'яних літ”, “Київський”, “Галицько-Волинський”. Освіта. Школи.

Причини занепаду Київської Русі.

Тема IV.3. Культура західноєвропейського середньовіччя

Поняття “середні віки”. Розбіжності історичної і культурологічної періодизації. Історичні передумови формування середньовічної культури. Варваризація Західної Європи. Каролінське відродження.

Характерні риси середньовічної культури: аграризація, професійне та соціальне розмежування, корпоративність, ієрархічність.

Християнство як ідеологічний стержень середньовічної культури. Синтез релігії і філософії: схоластика, теологія. Система освіти. Боецій і “сім вільних мистецтв”. Середньовічне місто – центр культури.

Романський стиль: характерні риси. Замок феодала, храм, монастирський ансамбль – головні романські споруди. Романська базиліка. “Звіриний стиль” – спадщина варваризації. Монументальний живопис, орнаментальне мистецтво. Готика – схоластика в камені: вертикалізм, деталізація, каркасна система, вітражі. Головний скульптурний жанр – статуя. Полум’яна готика. Символічність та експресія. Собор у Шартрі, Кельнський собор, собор в Реймсі, Нотр-Дам у Парижі. Поява світських забудов. Ратуші.

Лицарство. Хрестові походи – війна за ідеал. Лицарсько-християнські ордени. Куртуазна література – куртуазні відносини. Культ прекрасної Дами. Поезія трубадурів, мінезингерів, вагантів, труверів, скальдів.

Народна сміхова культура. Свята, карнавали. Танець в культурі середньовіччя. Танці, згадані в Біблії. Танці куртуазного суспільства. Танець Саломеї. Акробатичні танці.

Тема IV.4. Культура Галицько-Волинського князівства

Утворення Галицько-Волинської держави. Галицько-Волинське князівство як продовжувач традиції Київської Русі. Три типи соціально-економічної організації: Новгород, Москва, Галичина. Осередки культури Галичини: Перемишль, Галич, Холм, Львів. Данило Галицький – видатна постать Галицько-Волинської держави: культурна і політична діяльність. Галицька архітектурна школа: церква святого Пантелеймона. Галицько-Волинське князівство – суто українська етнічна держава.

Тема IV.5. Культура західноєвропейського Відродження

Визначення поняття “Відродження”. Періодизація та територіальні виміри періоду.

Італія – країна класичного Відродження. Соціально-економічні та історичні передумови виникнення Відродження. Зростання зацікавленості античною культурною спадщиною. Етичний та естетичний ідеал людини Ренесансу: людина як цілісна і гармонійна тілесно-духовна

єдність; творчість, яка творить сама себе; гуманізм; універсальність. Петрарка як перший гуманіст. Піко делла Мірандола, Леонардо Бруні, Леон Батіста Альберті про людину як мету культури Відродження. Високе Відродження як кульмінація італійського Ренесансу.

Мистецтво як втілення сутності ренесансного світовідчуття. Виникнення теорії образотворчого мистецтва. Метод прямої перспективи. Джотто – новатор італійського живопису. Мистецтво Мазаччо, Ботічеллі. Архітектура Брунеллескі, Альберті. Титанізм Відродження. Леонардо да Вінчі; Рафаель Санті; Мікеланджело Буонаротті; Тиціан.

Ренесанс в Англії і Франції. Естетичні і світоглядні засади англійського і французького Відродження. Вершина англійського ренесансу – театральне мистецтво. Гуманістичні ідеї у творчості В. Шекспіра, Фр. Рабле, Фр. Війона.

Характерні риси Північного Відродження. Дух індивідуалізму як спільна ознака (риса) Відродження. Причини та ідейний зміст руху Реформації. Мартін Лютер; Жан Кальвін; Ульріх Цвінглі; гуманістичні ідеї Еразма Ротердамського, Себастьяна Бранта, Томаса Мора.

Своєрідність мистецтва Північного Відродження. Губерт і Ян ван Ейки – “Гентський вівтар”; Ієронім Босх – “Корабель дурнів”; Пітер Брейгель – “Сліпі”, “Мислівці на снігу”, Альбрехт Дюрер – “Автопортрет”, “Чотири вершники”, “Меланхолія”, “Чотири апостоли”. Ганс Гольбейн Молодший, Лукас Кранах.

Тема IV.6. Культура України Литовсько-Польської доби

Хронологічні межі. Історичне тло. Особливості культурного життя під час литовської експансії. Експансія Польщі на українські землі. Посилення впливу католицької церкви, занепад православної церкви. Братства як культурне явище і їх роль в обороні української культури. Братські школи. Видатний діяч українського ренесансу Костянтин Острозький. Острозька Академія – перша вища школа в Україні. Іван Федоров і розвиток друкарства. “Апостол”, “Острозька Біблія”, “Пересопницьке Євангеліє”, “Граматики” Лаврентія Зизанія та ін.

Берестейська унія: передумови та наслідки. Полемічна література як культурний феномен. П. Скарга, Г. Смотрицький, С. Зизаній, І. Потій, І. Вишенський, І. Борецький, М. Смотрицький та ін.

Петро Могила – визначний церковний і культурний діяч України. Києво-Могилянський колегіум. Структура і програма. Український театр. Ярмарковий вертеп. Шкільна драма.

Тема IV.7. Культура Запорозької Січі

Генезис козаччини. Козак – новий тип української людини. Козацька “християнсько-демократична республіка”. Організація. Структура. Клейноди.

Духовність, ідеали, віра, мораль козацтва. Образ козака як втілення національних рис: в народних віршах, думках, піснях. Народна картина “Козак Мамай” як образ і оберіг.

Діяльність та меценатство П. Сагайдачного. Піклування про освіту.

Духовні, моральні закони. Ікони козацької доби. Культ Покрови Богородиці, архістратига Михайла, Андрія Первозванного.

Козацька музика, школи музики, “Гомери” України; танці.

РОЗДІЛ V. КУЛЬТУРА НОВОГО ЧАСУ

Тема V.1. Культура Просвітництва

Хронологічні рамки. Визначення поняття “Просвітництво”. Поняття “розум” і “природа” – головні критерії епохи Просвітництва. Рене Декарт, Френсіс Бекон про розум людини як вирішальне знаряддя пізнання і джерело знання. Новий погляд на людину як істоту політичну і біосоціальну. Проблема виховання як базова в епоху Просвітництва. Ідеологія Просвітництва як соціальний протест: від ідеї прав людини до “Свободи. Рівності. Братерства”, підґрунтя Великої Французької Революції.

Наука як культурний феномен XVII–XVIII ст. Розвиток природознавчих наук. “Енциклопедія”.

Стильове розмаїття мистецтва. Бароко як художня система. Ф. Барроміні, Л. Берніні, П. П. Рубенс.

Класицизм: канони, нормативність. Театральне мистецтво, правило трьох єдностей. Н. Пуссен – основоположник класицизму в живописі. Архітектура – Лувр, Версаль.

Рококо (особливості стилю): чуттєвість, інтимність, розкіш. А. Ватто, Ф. Буше.

Позастильова лінія розвитку мистецтва в XVII–XVIII ст. Караваджо – засновник реалізму в європейському живописі. Д. Веласкес. Рембрандт. Розвиток музики.

Тема V.2. Культура Гетьманщини

Основні історичні віхи доби. Відродження української державності. Діяльність Богдана Хмельницького. Андрусівський договір. Іван Мазепа – непересічна постать української історії.

Українське козацьке бароко, його своєрідність. Стильові особливості барокової архітектури. Преображенський Собор в Сорочинцях, церква Всіх Святих над Економічною брамою Київської лаври, Покровський Собор у Харкові, будинок Я. Лизогуба, Собор Св. Андрія в Києві, Брама Заборовського, Собор Св. Юра – Львів, “Софіївка” та ін.

Живопис. Становлення світського живопису. Портрети Б. Хмельницького. Портрети козацької старшини. Творчість І. Кондзелевича, І. Рутковича, В. Боровиковського (допетербурзький період). Творчість О. Антропова, Д. Левицького, В. Боровиковського, А. Лосенка.

Козацькі літописи: “Літопис самовидця”, Г. Граб’янки, С. Величка.

Становлення української драми. “Поетика” та історична драма “Володимир” Ф. Прокоповича, “Комедія на день Різдва Христового” Д. Туптала. Інтермедії.

Г. Сковорода – визначна постать української культури XVIII ст. Філософська система.

Ліквідація гетьманщини. Наслідки.

Тема V.3. Культура Слобожанщини

Заселення і формування Слобідської України. Слобожанський побут. Своєрідність культури. Розвиток освіти. Церковне життя. Харків як центр культури Слобідської України. Освіта. Преса. Література. Театр. Музика. Живопис. Архітектура. Наука. Видатні діячі культури Харківщини.

РОЗДІЛ VI. ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА XIX–XX СТ.

Тема VI.1. Західноєвропейська культура XIX ст.

Політичні та економічні фактори розвитку західноєвропейської культури XIX ст. Роки революцій. Імперія Бонапарта. Ампір як втілення ідеї величчя імперії. Революційний класицизм. Ж. Л. Давід. Романтизм як новий ідейно-художній напрямок. Характерні риси та новації. Новалис, Дж. Байрон, І. Гете, Г. Гейне, Т. Жеріко, Е. Гофман, брати Грімм, Г. Х. Андерсен, Е. Делакруа.

Генезис капіталізму. Промисловий переворот. Філософія соціалістів-утопістів. К. Сен-Сімон, Ш. Фур'є, Р. Оуен. Демократичний рух. Науковий соціалізм. Розбіжність між сферами суспільного життя: політична, науково-технічна, філософська, мистецька.

Поява критичного реалізму як художнього методу. О. Бальзак, Ч. Діккенс, У. Теккереї, Г. Флобер, Е. Золя, Г. Курбе.

Технічна революція як умова появи нових форм культури. Поява технічної інтелігенції. Підвищення зацікавленості до наукового знання: наукова фантастика, розвиток освіти. Теорія Ч. Дарвіна як початок нового світогляду.

Художні напрямки другої половини XIX ст. Прагнення до індивідуалізму як стилю життя. Символізм. П. Верлен, М. Метерлінк. Імпресіонізм як художнє бачення світу. К. Моне, Е. Мане, О. Ренуар, К. Пісарро, О. Роден. Постімпресіонізм. П. Сезанн, В. ван Гог, П. Гоген, Ж. Сера.

Тема VI.2. Українська культура XIX ст.

Національно-культурне відродження. Періодизація. Генезис українського відродження.

Шляхетсько-дворянський період. Характерні риси. Дослідження з етнографії, фольклору, мови. “Історія Русів” – “вічна книга незалежності українського народу”. Значення творчості І. Котляревського для розвитку української культури. Український романтизм – важливий чинник національного Відродження. Є. Гребінка, Г. Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський.

Відродження в Слобідській Україні. Харківський університет. Харків – центр перших періодичних видань. Харківський романтизм.

Розвиток українського театру. Кріпацький театр. Становлення професійного театру.

Галицьке Відродження. М. Шашкевич – піонер галицького Відродження. “Руська Трійця”, “Русалка Дністрова”.

Народницький період українського Відродження. Характерні риси. Поява інтелігенції нового типу. Київський університет – культурний осередок. Кирило-Мефодіївське товариство. Т. Шевченко – видатна фігура української культури. Культурні рухи на Україні 50–60 рр.: народництво, хлопоманство. Валуєвський указ та його наслідки.

Театр. Початок діяльності братів Тобілевичів.

Київська Громада як осередок українського національного руху. 50–60 рр. в Галичині. Москвофільство, народовці, “Руська матиця”. Емський указ, наслідки.

Розвиток науки: О. Лазаревський, О. Єфіменко, Д. Антонович, Д. Багалій, О. Потебня, М. Сумцов.

Народницький період на Галичині і Закарпатті. “Руська бесіда”, товариство “Просвіта”.

Модерністичний період. Характерні риси.

Культурно-національне життя Галичини. НТШ – завдання, розвиток, види діяльності. Соціально-політичні рухи. УРП, НДП. Українські січові стрільці. Роль І. Франка у національному відродженні. Діяльність М. Грушевського. Український театр. М. Кропивницький, М. Старицький, П. Саксаганський, І. Карпенко-Карий, М. Заньковецька.

Музика. С. Гулак-Артемівський, М. Аркас, М. Лисенко. Архітектура. Живопис. Розвиток преси. Література доби модерну.

Тема VI.3. Західноєвропейська культура XX ст.

Проблеми сучасної західноєвропейської культури. Протиріччя та кризові явища. Вплив розвитку науки і техніки на суспільство. Культура як товар. Культура масова і елітарна. Молодіжна субкультура 50–80 рр.

Мистецтво ХХ ст. Модернізм як вираз власної індивідуальності. Фовізм – В. Ван Гог, А. Матіс, А. Дерен. Експресіонізм. О. Кокошка. Кубізм. П. Пікассо, Ж. Брак, Ф. Леже. Футуризм. Дж. Северіні.

Сюрреалізм. М. Шагал, С. Далі. Абстракціонізм. В. Кандинський, К. Малевич, М. Поллак. Поп-арт. Р. Раутенберг. Примітивізм. А. Руссо, Н. Піросманішвілі. Функціоналізм архітектури. Ле Корбюзьє. Кришталевий палац. Ейфелева вежа.

Розвиток кіномистецтва.

Тема VI.4. Українська культура ХХ ст.

Основні історичні етапи української культури ХХ ст. Культура України часів Гетьманату.

Принципи “культурної” політики більшовиків у перші роки радянської влади. Політика “коренізації”. Освіта і наука. Розвиток української літератури, театрального мистецтва. Театр Л. Курбаса. Кіномистецтво. Конструктивізм в архітектурі України.

Зміна культурної політики. Індустріалізація. Колективізація. Політика терору на Україні. Наслідки. Русифікація. Стан літератури, образотворчого мистецтва, театру. Метод соцреалізму. Кіномистецтво.

Культура України під час Великої Вітчизняної війни. Внесок працівників культури у розгром фашистських загарбників.

Культура повоєнного часу.

Доба “відлиги”. Роль інтелігенції в розвитку культури. Посилення ідеологічного тиску. Дисидентський рух. Нові напрямки в кіномистецтві. Архітектура та образотворче мистецтво в часи “застою”. Наука.

Сучасні культурні процеси на Україні.

Література

Загальні роботи

1. Бичко А. К. та ін. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: курс лекцій. – К., 1992.
2. Горбач Н. Я., Гелей С. Д. та ін. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: підручник. – Львів, 1992.
3. Історія світової культури.: Навч. посібник / Керівник авт. кол. Л. Т. Левчук. – К., 1999.
4. Голан Л. Миф и символ. – М., 1994.
5. История зарубежного искусства. – М., 1971.
6. История философии и вопросы культуры. – М., 1975.
7. Каган М. Морфология искусства. – Л., 1978.
8. Культура и общественная мысль: Античность. Средние века. Эпоха Возрождения. – М., 1988.
9. Левчук Л. І., Оніщенко О. І. Основи естетики: Навч. посіб. – К., 2000.
10. Мифы народов мира. Энциклопедия. В 2 кн. – М., 1991.
11. Овсянников М. Ф. История эстетической мысли. – М., 1984.
12. Токарев С. А. Религия в истории народов мира. – М., 1986.
13. Шевченко О. О. Історія держави і права зарубіжних країн. – К., 1995.

Культура первісної доби

1. Ліндсей Д. Коротка історія культури. – Т.І. – К., 1995.
2. Авдеев А. Д. Происхождение театра. – Л.–М., 1959.
3. Арсеньев В. Р. Звери – боги – люди. – М., 1991.
4. Еремина М. Роман с танцем. – СПб., 1998.
5. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении. – М., 1997.
6. Линдбланд Ян. – Человек – ты, я и первозданный. – М., 1991.
7. Липе Ю. Происхождение вещей. – М., 1954.
8. Мириманов Б. В. Первобытное и традиционное искусство. – М., 1973.
9. Окладников А. П. Утро искусства. – Л., 1967.
10. Першиц А. И., Алексеев В. П. История первобытного общества. – М., 1982.
11. Ранние формы искусства. – М., 1972.
12. Тайлор Э. Первобытная культура. – М., 1989.
13. Токарев С. А. Ранние формы религии. – М., 1972.
14. Фрезер Дж. Золотая ветвь. – М., 1978.
15. Шахнович М. И. Первобытная мифология и философия. – Л., 1971.

Культура Стародавнього Сходу

1. *Белицкий М.* Забытый мир шумеров. – М., 1980.
2. Боги, брахманы, люди. – М., 1969.
3. *Бонгард-Левин Г.* Древнеиндийская цивилизация. – М., 1993.
4. *Варга Д.* Древний Восток. – Будапешт, 1979.
5. *Замаровский В.* Спочатку був Шумер. – К., 1983.
6. *Ильин Г. Ф.* Религии древней Индии. – М., 1959.
7. *Кленгель-Брант Э.* Вавилонская башня: легенда и история. – М., 1991.
8. *Клочков И. С.* Духовная культура Вавилонии. Очерки. – М., 1983.
9. *Косидовский З.* Когда солнце было богом. – М., 1991.
10. *Краммер С. Н.* История начинается в Шумере. – М., 1991.
11. *Крижанівський О. П.* Історія Стародавнього Сходу. – К., 2000.
12. Культура Древнего Египта. – М., 1976.
13. *Ларичев В. Е.* Колесо времени. – Новосибирск, 1986.
14. *Лидова Н. Р.* Драма и ритуал в древней Индии. – М., 1992.
15. *Лукьянов А. Е.* Становление философии на Востоке (Древний Китай и Индия). – М., 1975.
16. *Нарайан Р. К.* Боги, демоны и другие. – М., 1975.
17. *Оппенгейм А. Л.* Древняя Месопотамия. – М., 1990.
18. *Померанцева Н. А.* Эстетические основы искусства Древнего Египта. – М., 1985.
19. *Шмелев И. П.* Феномен Древнего Египта. – Минск, 1993.
20. Я открою тебе сокровенное слово. Литература Вавилоня и Ассирии. – М., 1981.

Антична культура

1. *Кун М.* Легенди та міфи Стародавньої Греції. – К., 1992.
2. *Підлісна Г. Н.* Світ античної літератури. – К., 1989.
3. *Плутарх.* Порівняльні життєписи. – К., 1991.
4. *Блок Л. Д.* Классический танец. – М., 1986.
5. *Богомолов А. С.* Античная философия. – М., 1985.
6. *Боннар А.* Греческая цивилизация. В 3 т. – М., 1992.
7. *Виндельбанд В.* Платон. – СПб, 1990.
8. *Виппер Р. Ю.* Лекции по истории Греции. Очерки истории Римской империи. В 2 т. – Ростов-на-Дону, 1995.
9. *Гомер.* Илиада. Одиссея. – М., 1967.
10. *Дмитриева Н. А.* Краткая история искусств. Очерки. Вып 1. – М., 1968.
11. *Дмитриева Н. А., Акимова Л. И.* Античное искусство. – М., 1988.

12. Древние цивилизации. – М., 1989.
13. *Зелинский Ф. Ф.* Древнегреческая религия. – К., 1993.
14. Культура древнего Рима: В 2 т. – М., 1985.
15. *Лаузинштайн Д.* Элевсинские мистерии. – М., 1996.
16. *Левек П.* Эллинистический мир. – М., 1989.
17. *Лосев А. Ф.* Дерзание духа. – М., 1989.
18. *Лосев А. Ф.* Эллинистическо-римская эстетика. – М., 1976.
19. *Соколов Г. И.* Олимпия. – М., 1981.
20. *Шифман И. Ш.* Цезарь Август. – Л., 1990.

Культура Візантії

1. *Бычков В. В.* Малая история византийской эстетики. – К., 1991.
2. *Даркевич В. П.* Светское искусство Византии. – М., 1975.
3. Искусство Западной Европы и Византии. – М., 1978
4. *Каждан А. П.* Византийская культура. – М., 1968.
5. *Курбатов Г. Л.* Ранневизантийские портреты: К истории общественно-политической мысли. – Л., 1991.
6. *Лазарев В. Н.* История византийской живописи. – М., 1986.
7. *Удальцова З. В.* Византийская культура. – М., 1989.

Культура західного середньовіччя

1. *Бахтин М. М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. – М., 1994.
2. Богословие в культуре Средневековья. – К., 1992.
3. *Боргош Ю.* Фома Аквинский. – М., 1975.
4. *Гуревич А. Я.* Категории средневековой культуры. – М., 1981.
5. *Даркевич В. П.* Народная культура Средневековья. – М., 1988.
6. *Добиаши-Рождественская О. А.* Культура западноевропейского Средневековья. – М., 1987.
7. *Дюби Ж.* Европа в средние века. – Смоленск, 1994.
8. *Иванов К. А.* Трубадуры, труверы и миннезингеры. – М., 1997.
9. *Карсавин Л. П.* Культура средних веков. – М., 1995.
10. Культура и искусство средневекового города. – М., 1984.
11. Культура Средневековья и Возрождения: Хрестоматія / Укладач Н. Л. Перська. – Х., 1998.
12. *Ле Гофф Ж.* Цивилизация средневекового Запада. – М., 1992.
13. *Линч Д. Г.* Средневековая церковь. Коротка історія. – К., 1994.

14. Руа Ж. Ж. История рыцарства. – М., 1996.
15. Хейзинга И. Осень средневековья. – М., 1988.
16. Ястребицкая А. Л. Западная Европа в XI–XIII веках. Эпоха. Быт. Костюм. – М., 1978.

Христианство

1. Косидовский З. Сказания евангелистов. – М., 1977.
2. Кулбанов М. М. Возникновение христианства. – М., 1974.
3. Кулбанов М. М. Новый Завет. Поиски и находки. – М., 1968.
4. Свенцицкая И. С. Раннее христианство: страницы истории. – М., 1989.
5. Шифман И. И. Ветхий завет и его мир. – М., 1987.

Культура доби Відродження

1. Аникст А. А. Театр эпохи Шекспира. – М., 1965.
2. Баткин Л. М. Итальянское Возрождение как исторический тип культуры. – М., 1991.
3. Бахтин М. М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. – М., 1994.
4. Бенеш О. Искусство Северного Возрождения. – М., 1973.
5. Вазари Дж. Жизнеописание наиболее знаменитых живописцев, ваятелей и зодчих. Т. 1–5. – М., 1993.
6. Гарин И. И. Лютер. – Харьков, 1994.
7. Гарэн Э. Проблемы итальянского Возрождения. – М., 1986.
8. Горфункель А. Х. Философия эпохи Возрождения. – М., 1980.
9. Культура Средневековья и Возрождения: Хрестоматія / Укладач Н. Л. Перська. – Х., 1998.
10. Лосев А. Ф. Эстетика Возрождения. – М., 1982.
11. Мак-Алистер Д. Богословская мысль Реформации. – Одесса, 1994.
12. Маккай Л. Мир Ренессанса. – Будапешт, 1984.
13. Рутенберг В. И. Титаны Возрождения. – СПб, 1991.
14. Соловьев Э. Ю. Прошлое толкует нас. – М., 1991.
15. Тэн И. Философия искусства: Живопись Италии и Нидерландов. – М., 1995.
16. Хлодовский Р. И. Франческо Петрарка. – М., 1974.
17. Шахова К. А. Творчество великих европейских художников XV–XVIII вв. – 1980.
18. Эстетика Ренессанса. – В 2 т. – М., 1981.

Культура епохи Просвітництва

1. Барокко // Курьер ЮНЕСКО. – Октябрь. – 1987.
2. Дмитриева Н. А. Краткая история искусств. Вып 2: Северное Возрождение. Страны Западной Европы XVII и XVIII вв. Россия XVIII в. – М., 1990.
3. Европейское просвещение и французская революция XVIII в. – М., 1988.
4. Западноевропейская художественная культура XVIII в. – М., 1980.
5. Калитина Н. Н. Французское искусство конца XVIII–XX вв. – Л., 1990.
6. Момджян Х. Н. Французское Просвещение XVIII века. – М., 1983.
7. Соловьев Э. Ю. Прошлое толкует нас. – М., 1991.
8. Фрис. Тейн де Рембрандт. – К., 1985.

Західноєвропейська культура XIX ст.

1. Западноевропейское искусство второй половины XIX в. – М., 1975.
2. Калитина Н. Н. Французское искусство XVIII–XX вв. – Л., 1990.
3. Кертман Л. Е. История культуры стран Европы и Америки. – М., 1987.
4. Перрюшо А. Сезанн. – К., 1994.
5. Райнов Б. Три самітники. – Львів, 1988.
6. Саваренская Т. Ф. Западноевропейское градостроительство XVII–XIX вв. – Л., 1990.
7. Человек: Мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. – М., 1995.
8. Яворская Н. В. Западноевропейское искусство XIX в. – М., 1962.

Західноєвропейська культура XX ст.

1. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век. – М., 1991.
2. Борев Ю. Б. Художественные направления в искусстве XX века. – К., 1986.
3. Дали С. Дневник одного гения. – М., 1991.
4. Ивбулис В. Л. Модернизм и постмодернизм. – М., 1988.
5. Которн Н. История моды XX в. – М., 1997.
6. Ле Корбюзье. Архитектура XX века. – М.
7. Полевой В. Искусство XX века. – М., 1992.
8. Самосознание европейской культуры XX века. – М., 1991.
9. Современное западное искусство XX в. – М., 1990.
10. Шестаков В. Массовая культура. – М., 1990.

Загальна література з історії культури України

1. Аркас М. Історія України – Русі. – К., 1992.
2. Братко-Кутинський О. А. Нащадки святої Трійці. – К., 1992.
3. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій. – К., 1996.
4. Грушевський М. І. Історія України-Русі.
5. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1993–1996. – Т.1–6
6. Історія релігії в Україні. У 10 т.
7. Історія українського мистецтва. У 6 т. – К., 1966–1970.
8. Історія української культури / За загал. ред. І. Крип'якевича. – К., 1994.
9. Історія української культури: 36 матеріалів і документів / Упоряд. Б. І. Білик і др. – К., 2000.
10. Котляр М. Ф., Смолій В. А. Історія в життєписах. – К., 1994.
11. Крип'якевич І. П. Історія України. – Львів, 1990.
12. Культура і побут населення України. – К., 1993.
13. Логвин Г. Н. Украинское искусство XI–XVIII вв. – М., 1963.
14. Марченко М. І. Історія української культури. З найдавніших часів до серед. XVII ст. – К., 1961.
15. Матейко К. І. Український народний одяг. – К., 1977.
16. Митці України: Енциклопедичний довідник. – К., 1995.
17. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма. – К., 1996.
18. Огієнко І. Українська культура. – К., 1991.
19. Огієнко І. Українська церква: нариси з історії української православної церкви. В 2 т. – К., 1993.
20. Пономарьов А. П. та ін. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. – К., 1993.
21. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998.
22. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.
23. Субтельний О. Україна. Історія. – К., 1991.
24. Українська вишивка: Альбом. – К., 1992.
25. Українська культура / Лекції за ред. Дм. Антоновича. – К., 1993.
26. Українська культура: історія і сучасність. – Львів, 1994.
27. Українська радянська енциклопедія. В 12 т. – К., 1977–1985.
28. Український драматичний театр. У 2 т. – К., 1959–67.
29. Уманцев Ф. С. Мистецтва давньої України. Історичний нарис. – К., 2002.
30. Чижевський Д. Історія української літератури. – К., 1994.
31. Шлемкевич М. Загублена українська людина. – К., 1992.

Культура давніх слов'ян

1. Балушок В. Г. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. – Львів – Нью-Йорк, 1998.
2. Булашев Г. О. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1992.
3. Воронай О. Звичаї нашого народу: етнограф. Нариси. У 2 т. – К., 1991.
4. Геродот із Галікарнасу. Скіфія. – К., 1992.
5. Іванченко М. Г. Дивосвіт прадавніх слов'ян. – К., 1991.
6. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1991.
7. Костомаров М. І. Слов'янська міфологія. – К., 1994.
8. Котляр М. Ф. Русь язичницька. Біля витоків східнослов'янської цивілізації. – К., 1993.
9. Максимов Е. В. Зарубинецькая культура на території УССР. – К., 1982.
10. Мозолевський Б. М. Скіфський степ. – К., 1983.
11. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Ескіз української міфології. – К., 1992.
12. Петрук В. І. Велика Скіфія – Україна. – К., 2001.
13. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. – К., 1993.
14. Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології. – К., 1993.
15. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1992.
16. Велецькая Н. Языческая символика славянских архаических ритуалов. – М., 1978.
17. Попович М. В. Мироззрение древних словян. – К., 1985.
18. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян. – М., 1981.
19. Рыбаков Б. А. Язычество древней Руси. – М., 1988.

Культура Київської Русі

1. Александрович В. Мистецтво Галицько-Волинського князівства. – Львів, 1999.
2. Галицько-волинський літопис. – Львів, 1994.
3. Івакін Г. Ю. Оповіді про Стародавній Київ. – К., 1982.
4. Ісаєвич Я. Д. Культура Галицько-Волинської Русі. – 1973. – №1.
5. Котляр М. Ф. Данило Галицький. – К., 1979.
6. Котляр М. Ф. Галицько-Волинська Русь. – К., 1998.
7. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
8. Асеев Ю. С. Архитектура древнего Киева. – К., 1982.
9. Брайчевский М. Ю. Утверждение христианства на Руси. – К., 1989.

10. *Бычков В. В.* Эстетическое сознание Киевской Руси. – М., 1988.
11. Введение христианства на Руси. – М., 1987.
12. *Горский В. С.* Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – нач. XII вв. – К., 1988.
13. Древнерусское искусство: художественная культура X перв. пол. XIII в. – М., 1988.
14. Как была крещена Русь. – М., 1989.
15. *Кузьмичев И. К.* Лада. – М., 1990.

Культура Галицько-Волинського князівства

1. Мистецтво Київської Русі: Архітектура. Мозаїка. Фрески. Іконопис. Мініатюра. Декоративно-ужиткове мистецтво: Альбом / Авт.-упоряд. Ю. С. Асеев. – К., 1989.
2. *Моця О., Ричка В.* Київська Русь: від язичництва до християнства. – К., 1996.
3. Повість временних літ. – К., 1990.
4. *Толочко П. П.* Київська Русь. – К., 1996.
5. *Шевчук В.* Мислене древо. – К., 1989.
6. *Лебедева Ю. А.* Древнерусское искусство. – М., 1962.
7. *Пацутов Т.* Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950.
8. *Рыбаков Б. А.* Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. – М., 1982.
9. *Толочко П. П.* Владимир Святой: Ярослав Мудрый. – К., 1996.
10. *Хижняк А. Ф.* Данила Галицкий. – М., 1979.

Культура Запорозької Січі

1. *Антонович В.* Коротка історія Козаччини. – К., 1991.
2. *Апанович О. М.* Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. – К., 1993.
3. *Білецький Г.* “Козак Мамай” – українська народна картина. – Львів, 1960.
4. *Гуржій О. І.* Українська козацька держава в другій половині XVII–XVIII ст.: кордони, населення, право. – К., 1996.
5. Запорозжці: До історії козацької культури. – К., 1993.
6. Історія запорізького козацтва: сучасний стан та проблема дослідження. – К., 1990.
7. *Напівайко Д. С.* Козацька християнська республіка. – К., 1992.
8. Українська козацька держава: витоки і шляхи історичного розвитку. – К., 1991.

9. Формування козацького стану в Україні (друга половина XV–XVII ст.). – К., 1997.
10. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків. – У 3 т. – К., 1990.
11. *Голобуцький В. А.* Запорожское казачество. – К., 1957.

Культура України XVI–XVIII ст.

1. *Білецький П. О.* Українське мистецтво другої половини XVII–XVIII ст. – К., 1981.
2. *Білич Т. А.* Світогляд Г. С. Сковороди. – К., 1957.
3. *Жолтовський П. М.* Визвольна боротьба українського народу в пам'ятках мистецтва XVI–XVIII ст. – К., 1958.
4. *Жолтовський П. М.* Український живопис XVII–XVIII ст. К., 1973.
5. *Жолтовський П. М.* Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст. – К., 1983.
6. *Запаско Я. П.* Мистецтво книги на Україні XVI–XVIII ст. – Львів, 1971.
7. *Ісаєвич Я. Д.* Братства та їх роль у розвитку української культури XVI–XVIII ст. – К., 1996.
8. *Ісаєвич Я. Д.* Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – К., 1983.
9. *Макаров А. М.* Світло українського бароко. – К., 1994.
10. *Мицько І. З.* Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576–1636). – К., 1990.
11. *Нічик В. М.* Петро Могила в духовній історії. – К., 1997.
12. *Освітчук В. А.* Українське мистецтво другої половини XVI – перша половина XVIII ст.: гуманістичні та визвольні ідеї. – К., 1985.
13. *Ушкалов Л.* Світ українського бароко. – Харків, 1994.
14. *Хижняк З. І.* Києво-Могилянська академія. – К., 1991.
15. *Гершензон-Чегодаєва Н. М.* Дмитрий Григорьевич Левицкий. – М., 1964.
16. *Немировский Е. Л.* Начало книгопечатания на Украине: Иван Федоров. – М., 1974.

Культура Слобожанщини

1. *Багалій Д. І.* Український мандрівний філософ Г. С. Сковорода. – К., 1992.
2. *Багалій Д. І.* Історія Слобідської України. – Харків, 1993.
3. *Головінов В. П., Гомон П. Л.* Духовні джерела Слобожанщини. – К., 1998.
4. *Зайцев Б. П., Скирда В. В., Воронаєва В. В.* та ін. Історія рідного краю (Харківшинознавство): В 2 ч. – Харків, 2001–2002.

5. *Ушкалов Л. В., Марченко О. М.* Нариси з філософії Григорія Сковороди. – Харків, 1993.

Культура України XIX–XX ст.

1. *Афанасьєв В. А.* Українське радянське мистецтво 1960–1980 років. – К., 1984.
2. *Горинь В. І.* та ін. “Руська трійця” в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987.
3. *Грицак Я.* Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. : Навч. посіб. – К., 1996.
4. *Жаборюк А. А.* Мистецтво живопису і графіки на Україні в першій половині і середині XIX ст. – К. – Одеса, 1983.
5. *Забужко О. С.* Філософія української ідеї та європейський контекст. – К., 1993.
6. *Касьянов Г. В.* Українська інтелігенція на рубежі XIX–XX ст.: соціально-політичний портрет. – К., 1993.
7. *Коновець О. Ф.* Просвітницький рух на Україні: XIX – перша третина XX ст. – К., 1992.
8. *Коновець О. Ф.* Просвітницький рух на Україні: XIX – перша третина XX ст. – К., 1992.
9. *Лобановський Б. Б., Говдя П. І.* Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. – К., 1989.
10. *Петров В. Д.* Діячі української культури (1920-1940 рр). – жертви більшовицького терору. – К., 1992.
11. Репресоване “Відродження”: (українська культура у 20-ті роки). – К., 1993.
12. *Степовик Д. В.* Українське мистецтво першої половини XIX ст. – К., 1982.
13. *Шевчук Г. М.* Культурне будівництво на Україні у 1921–1925 роках. – К., 1963.
14. *Шип Н. А.* Интеллигенция на Украине (XIX в.): историко-социологический очерк. – К., 1991.
15. *Юрчук В. І.* Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні. – К., 1995.
16. *Ясевич В. Е.* Архитектура Украины на рубеже XIX–XX веков. – К., 1988.